

'Niets anders dan gevaarlijke onzin...'

Rapport van ministerie over Harkema in 1953 gaf volkomen vertekend beeld (I)



Woning in 2001 op het Themapark te Harkema. (Foto: D.R. Wildeboer)

**Door: Dirk R. Wildeboer te Buitenpost,
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen
tel. 0511-541920**

Nu, in 2003, is het precies vijftig jaar geleden dat er in de herfst van 1953, een rel ontstond om de conclusies in het 'Bronnenboek, bevattende gegevens ten grondslag liggende aan het Rapport Maatschappelijke verwildering der jeugd'. Dit artikel probeert een beeld te geven van die tijd in Harkema, de inhoud van het rapport en de kritiek hierop. De tweede wereldoorlog was nog niet zo lang achter de rug.

Inleiding

Dit artikel (in twee delen) gaat over de situatie in Harkema rond 1953. Vele ouderen in het dorp hebben dit nog meegemaakt en zullen hun kinderen en kleinkinderen misschien nog wel eens iets hebben verteld hoe de levensomstandigheden destijds waren en ook hoe de buitenwacht schreef en dacht over de inwoners van het dorp. Wellicht is het waardevol dat het nageslacht nog eens kan lezen wat hun ouders en grootouders in de jaren na de tweede wereldoorlog hebben meegemaakt, zoals over het wonen in kippenhokken, de inwoning bij ouders en het moeten rondkomen van weinig geld. In de loop der jaren is gelukkig veel verbeterd. Zoals hierna zal blijken, werden er nogal wat negatieve dingen in het rapport van het ministerie over de dorpelingen vermeld. De bedoeling van deze publicatie is zeker niet om dit nog eens in herinnering te brengen op deze manier de inwoners van Harkema in een kwaad daglicht te stellen. De intentie van alle artikelen, die namens de Stichting Oud-Achtkarspelen worden gepubliceerd, dus ook in dit geval, is om belangstelling te wekken voor de geschiedenis van de eigen gemeente, waar onder andere Harkema een onderdeel van is. Een oud gezegde is: "Wie de geschiedenis niet kent, kan het heden niet begrijpen".

Velen maakten zich na 1945 druk over het probleem dat 'onmaatschappelijkheid' werd genoemd. Men maakt zich grote zorgen over de verwildering van de jeugd. Omstreeks 1949 werd door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen een commissie ingesteld met de opdracht om de 'asociale' milieus in kaart te brengen. Omdat beleidsmaatregelen, als zij doeltreffend willen zijn, gegrondvest moeten zijn op feiten, wilde de minister een onderzoek laten instellen over die massajeugd en wat er allemaal aan vast zat. Hij liet het resultaat van dat onderzoek publiceren onder de titel 'Maatschappelijke verwildering der jeugd' en door de Staatsdrukkerij- en uitgeverij werd het in 1953 uitgegeven, zodat eenieder er kennis van kon nemen. Het 'Bronnenboek' was duidelijk een product van zijn tijd.

De minister was uitgegaan van de redenering, dat er over die jeugdverwildering allerlei verhalen de ronde deden, maar dat niemand eigenlijk precies wist, hoe erg het wel was. Zo trok een heel leger van welzijnswerkers en sociologen het land in met pen en blocnote. Zij bezochten de zogenaamde 'probleemdorpen'. In deze provincie waren dat onder meer naast Harkema, Boelenslaan, Twijzelerheide, Zwaagwesteinde, Ureterp en Frieschepalen. Er werd gesproken met dominees, schoolmeesters, jeugdleiders en politieagenten.

Het rapport

Het gedeelte, dat betrekking heeft op Harkema, telt 16 bladzijden.

Eén van de conclusies was dat hier geen sprake was van een jeugdprobleem. Zou men echter de situatie in het dorp willen verbeteren, dan zou men wel met de jeugd moeten beginnen. Zeer uitvoerig werd ingegaan op de toestand in Harkema, dat toen nog officieel Harkema-Opeinde werd genoemd. Het is niet doenlijk om het volledige verslag hier weer te geven. Daarom zal worden volstaan met een uittreksel, waarbij letterlijk de zinnen zijn overgenomen. Het commentaar en de kritiek (die niet mals was), komen later aan de orde. In vergelijking met bijvoorbeeld Twijzelerheide, werd van Harkema wel een heel negatief beeld gegeven. Van verschillende feiten klopte dan ook helemaal niets en meerdere zinsneden waren beslist kwetsend voor de dorpsbevolking. Uiteraard zat er wel een kern van waarheid in het verhaal, maar tegelijkertijd kunnen we vaststellen dat er sterk werd overdreven en generaliseerd. Hier volgt dan een uittreksel van het rapport:

Algemeen

'In 1875 was de bevolking nageenog geheel ongedoopt. Een kerk was er niet. In 1887 werd er een gereformeerde gemeente gesticht door de evangelist Warmolts, die langzamerhand groeide. In 1926 kwam er een scheuring. Naast de gereformeerde kerk kwamen er gereformeerden in hersteld verband. In 1944 ging de kerk in hersteld verband over naar de hervormde kerk. Harkema heeft thans ongeveer 2800 inwoners. Er wonen voornamelijk arbeiders, in de eerste plaats landarbeiders, grondwerkers, die in de omgeving, in de Wieringermeer en de N.O. Polder werken. 's Maandags vertrekken er bussen met werkvolk naar deze gebieden. Vrijdagsavonds komt men in de regel weer terug. In de winter werken velen bij de D.U.W. Naast de vele arbeiders zijn er heel wat kippenhouders. Velen verbouwen zelf de aardappelen. Er is een kleine middenstand, vier bakkers, enige winkeliers, een caféhouder, een eierhandelaar, een manufacturier, maar deze vormen slechts een heel klein percentage van de bevolking. Er zijn slechts vier telefoonansluitingen. De oude ingezetenen zijn zeer gehecht aan Harkema. Allen die wegtrekken staan enige tijd later weer bepakt en bezakt in hun oude dorp. Een gezin met elf kinderen, dat in Enschede een ruim huis en ruime inkomsten had, was na een paar maanden weer in Harkema terug, waar ze geen woning meer hadden en waar het hele stel moest inwonen bij het gezin van een zuster van de man. De jongens in het stro... en het ging ook nog''.

**Harkema-Opeinde: een dorp
zonder bestaansmogelijkheid**
*Houten keetjes als kippenhokken
bergen grote gezinnen*

Dagblad 'Het Vrije Volk', d.d. 10 mei 1949.

Woningnood

''De woningnood wordt steeds hopelozener. Het gemeentebestuur, dat geen uitkomst ziet, nam de houding aan: als het steeds erger wordt, zullen er wel velen wegtrekken. Dat gebeurt echter niet, liever in een kippenhok of een stookhut in Harkema, dan een huis met een badkamer in Twenthe of in de mijnstreek. Ook voor de oorlog waren de woningtoestanden zeer achterlijk, vergeleken met de eisen, die de moderne woningbouw stelt. Ten eerste doordat de meeste woningen slechts één kamer bevatten (het zijn huisjes, waarin nog wel schuurruimte is voor wat klein vee) met twee of drie bedsteden. Ten tweede doordat de gezinnen zo groot zijn (gemiddeld) krijgen de gezinnen volgens verschillende schattingen 6-8 kinderen, maar er zijn ook gezinnen met 10-14 kinderen. Nu is alles eivul en toch komt er steeds wat bij en niemand trekt weg. Ongeveer 20 gezinnen bewonen een kippenhok. Stookhutten, nieuw aangebouwde kamertjes, apart gehuurde kamertjes, alles wordt door gezinnen bewoond. Er staan ook verschillende vaste woonwagens. Nagevoel is elk gezin veel te klein behuist. Ouders en gezinnen slapen meestal in hetzelfde vertrek, in de kamer met de bedsteden''.

Gezinsverhoudingen

''Het percentage gehuwden onder de 15-23 jarigen is hoog. Van de 17-jarige meisjes is er al een groot deel getrouwd en een jongen van 23-24 jaar, die nog niet getrouwd is, ontmoet men zelden. De meeste jongens zijn 19 à 20 jaar als ze trouwen. Het gezinsverband is er voor velen slechts in de vorm van slaap-eetplaats. Huishoudelijke bezigheden worden alleen door de meisjes verricht. Het is gewoonte, dat de mannen geen hand uitsteken in de huishouding en de oudere jongens nemen die gewoonte van hun vader over. Als er de eerste tijd, nadat een baby geboren is, enige hulp van een dochttertje of buurvrouw is, zal de vader geen hand uitsteken om even kopjes te wassen. Dat hoort niet zo, dat doet een man niet!
De verhouding van de kinderen tot de vader en moeder is verschillend. Het jongste kind 'de lytse poppe' is koning in huis. Zowel de oude als de jonge vaders zijn wijs met de jongste spruit. Maar meestal zijn ze niet zolang de jongste en wordt hun al gauw de straat gewezen, als ze lastig zijn en ook doordat er in huis geen plaats is. Wie over Harkema spreekt, zegt dan ook 'allemaal kleine kinderen en honden'.

De moeder heeft de overhand in de opvoeding van de schooljeugd. De vaders, die dikwijls hele dagen van huis zijn en verscheidenen die alleen de weekends thuis zijn, bemoeien zich voornamelijk met de 'opvoeding' bij aanvallen van buitenaf. Onenigheid met de onderwijzer wordt door de vader beslecht. De oudere kinderen gaan geheel hun eigen gang.

Verhouding tot de andere sexe

''Als vader en moeder een avond uit zijn (avondpraten) dan moeten enige kinderen oppassen, waarbij dan ook vriendjes en vriendinnetjes, meestal uit de buurt, aanwezig zijn. Zo komt het voor, dat jongens en meisjes van 13-15 jaar soms tot midden in de nacht gezamenlijk oppassen, waar man en vrouw uit zijn. De omgang wordt op die manier vrijer. De eerste contacten worden in eigen buurtje of straat gelegd. Meisjes van een jaar of veertien beginnen mee te doen op de veiling en ook onder de straatlantaarns in de winter treft men 14-jarige meisjes aan, die daar in groepjes staan. De meisjes zijn vroeg rijp en worden thuis ook geheel als zodanig behandeld (13-15 jarige meisjes zijn aanwezig bij de bevalling van de moeder als er weinig of geen hulp is). De bendevoering met een bepaald doel, zoals die in Harkema 30 jaar gelden veel voorkwam, waarbij vechtpartijen werden ondernomen met vreemdelingen, vooral als die een meisje in Harkema hadden, zijn voorbij. Er komen nog wel vechtpartijen voor onder de jeugd, maar dan dikwijls ten gevolge van dronkenschap. Bij ouderen voorkomende vechtpartijen hebben dikwijls als oorzaak een familietwist of onenigheid over een bezitting''.

Vrije-tijdsbesteding

''Bijna allen hebben alle avonden en het weekend vrij, plus de dagen, die ze in de ziekte wet doorbrengen met een duim in het verband. De meest beminde bezigheid in de vrije tijd in Harkema is het op straat rondhangen, waarbij dan dikwijls wat gevoetbald wordt met een bal of met een busje (wat schoppen). De kerkelijke jeugd geeft verschillende avonden aan verenigingen, de één is

daardoor verscheidene avonden bezet, de ander minder, sommigen helemaal geen. Het weekend is geheel verschillend voor de kerkelijke en onkerkelijke jeugd. 's Zaterdagmiddags voetbalt de christelijke voetbalclub en als er bij de kerkelijken activiteiten rondom de postduiven zijn, dan gebeurt dat ook op zaterdag. De onkerkelijken hebben het voetballen op zondag. Daarbij is veel publiek, doordat de club het zo goed doet. De meisjes in Harkema zoeken iets minder de straat op dan de jongens. Er wordt zeer veel gebreed. Acht jaar geleden heeft een onderwijzeres zich er op toe gelegd, dat men in Harkema beter leerde breien (naar patronen met figuren enz.). Dat heeft veel succes gehad. Naaien kunnen ze niet, daarom wordt van alles en nog wat gebreed. 'Zomers in hemdsmouwen op de weg. De straat, vooral een deel van de Betonweg, dat markt of veiling genoemd wordt, is op zaterdagmiddag en -avond zwart van de mensen, in de eerste plaats van de jeugd. Het gaat er dikwijls baldadig aan toe. Een vreemde voorbijgangster wordt van de fiets getrokken, men maakt geen ruimte voor voorbijgangers, ook niet voor de politie, die dwars door alles heen fietst, als men niet opzij wenst te gaan. Men geeft de voorkeur aan de muziek, die men het meest hoort. Gewijde muziek en fanfare zijn bij de kerkelijken over het algemeen het meest geliefd. Hawaiimuziek en sentimentele liedjes worden door allen bemind. Ook de accordeon is populair. De duiven en honden worden goed verzorgd''.

Godsdienstig en zedelijk besef

''Om meer te weten te komen van het normbesef van de bevolking, kan men niet afgaan op de gesprekken. In groepsverband heeft men meestal een grote mond. Spreekt men iemand apart, dan belooft en beaamt hij van alles. Men weet nooit wat men aan de Harkema-bewoners heeft. Het minderwaardigheidsgevoel is algemeen, zowel in de uiting: ''dat kan ik niet'', die door jong en oud wordt gebruikt, als in het: ''voor de heidebewoners is alles goed genoeg'' of '' de heidebewoners

komen toch pas het laatst aan bod". Over eigen leefwijze is volgens de berichtgevers, weinig onvrede. De Harkieten worden zorgeloos genoemd".

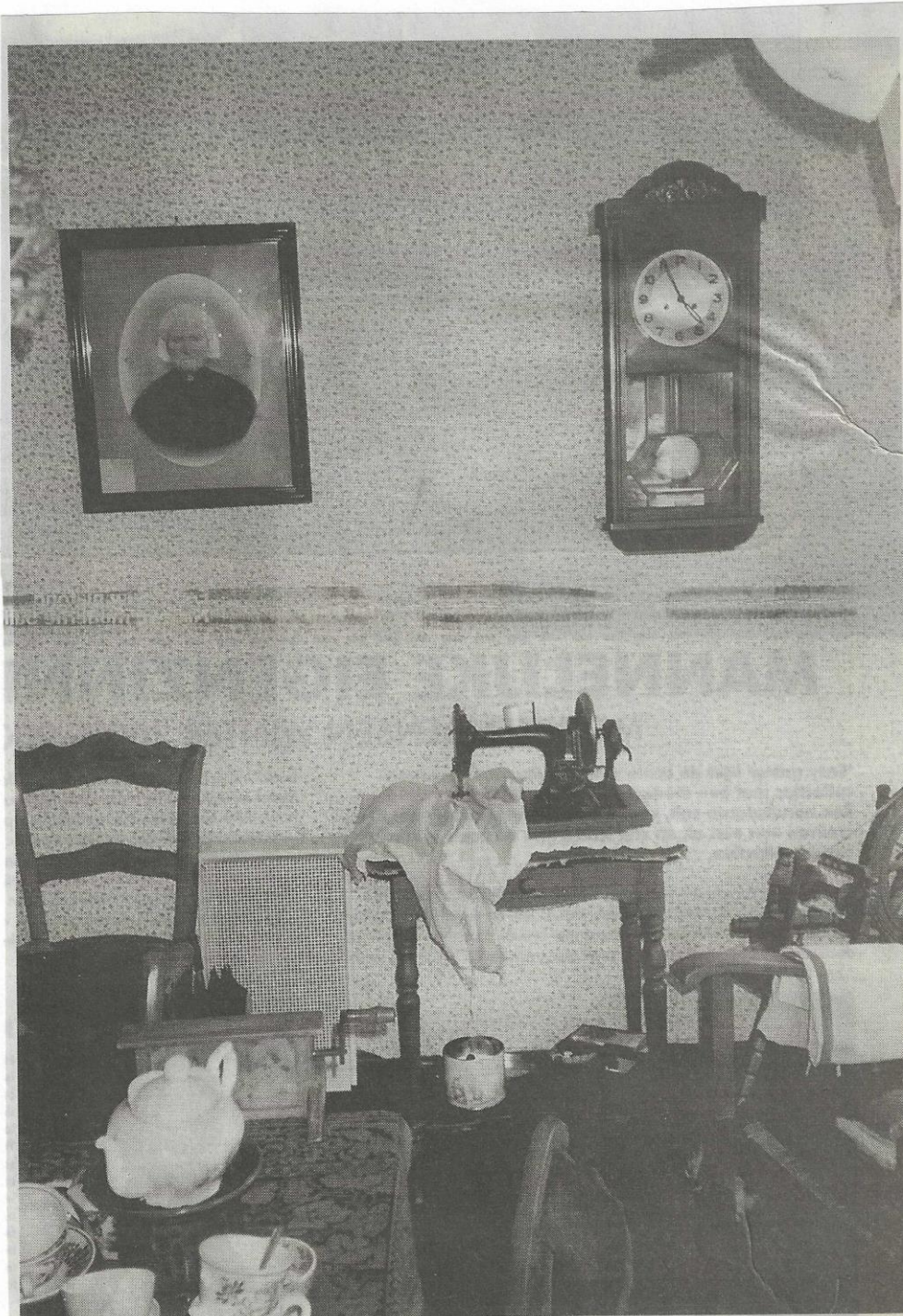
Conclusies

Een aantal conclusies van het rapport waren de volgende 'Het dorp komt wat beschaving, ontwikkeling en vooral de hygiënische toe-

standen betreft, een heel eind achteraan. Het verschil met andere dorpen en steden is onder andere gelegen in het feit, dat de bevolking bijna in zijn geheel tot het proletariaat behoort. De eerste indruk van het dorp valt nogal mee, doordat langs de verharde weg de nieuwere huizen staan. De schattingen van het percentage gezinnen met asociale inslag liepen

zeer uiteen. Zolang er geen verbetering komt in de sociaal-economische en hygiënische toestanden, zolang zal het minderwaardigheidsgevoel van de bewoners van Harkema-Opeinde algemeen blijven. "Wij zijn maar heidebewoners en voor ons is alles goed genoeg".

Wordt vervolgd



Interieur van een huisje op het Themapark te Harkema. (Foto: D.R. Wildeboer)



Woningen De Bosk 20 t/m 34 te Harkema, afgebroken in 1967. De foto werd een jaar eerder genomen, waarop onder andere is te zien dat de weg nog onverhard was. Eigenaar: Stichting Woningbouw in de gemeente Achtkarspelen. Op deze plek is nu het sportveldencomplex 'De Bosk'.
(Uit foto-archief gemeente Achtkarspelen)



Salonwagen gebruikt als noodwoning aan de Wopkeloane 9n, Harkema, plm. 1965. (Uit foto-archief gemeente Achtkarspelen)

In Harkema leeft sterk verlangen naar beter lot

Er wonen tal van mensen in Harkema Opeinde die nog met eigen ogen hebben gezien, hoe men hier rondom in de heide en het onland zat. Zo lag het land er dus enkele generaties geleden nog voor.

Komt men hier nu, dan is daarvan absoluut niets meer te bespeuren. Weliswaar ziet de kenner wel, dat hij hier op zandgrond staat, maar van de achterstand op landbouwtechnisch terrein die men daarmee graag in verband brengt, is hier niets te bekennen. Integendeel.

Dagblad 'De Friese Koerier', d.d. 30 oktober 1953.

Het wordt langzamerhand wat al te moeilijk de cultuur nog te beoefenen in een kippenhok

(Van een onzer verslaggevers).

HARKEMA OPEINDE behoort tot die dorpen, die men aanduidt met de naam „probleemdorpen”. Dat is misschien wel juist, want wie er rondkijkt en met de bevolking spreekt, ziet helaas maar al te gemakkelijk de problemen die er liggen, op zich af komen.

Erger is, dat in de laatste tijd enkele dingen over de bewoners van Harkema Opeinde zijn gepubliceerd (en we denken daarbij dan ook aan het Bronnenboek), die de bevolking grof onrecht aan doen.

Dagblad 'De Friese Koerier', d.d. 30 oktober 1953.

''Niets anders dan gevaarlijke onzin...''

Rapport van ministerie over Harkema in 1953 gaf volkomen vertekend beeld (2)

Door Dirk R. Wildeboer te Buitenpost
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen, tel. 0511-541920

Het tweede en tevens laatste deel van dit artikel gaat in hoofdzaak over de kritiek, het commentaar op de conclusies in het 'Bronnenboek' en een aantal andere reacties. Verder wordt nog aandacht besteed aan een rapport over Achtkarspelen van het ETIF te Leeuwarden, dat ook in 1953 uitkwam.



Jelle Damhús in 2001 op het Themapark te Harkema. (Foto: D.R. Wildeboer)

'Leugens, leugens, leugens'!

Hiermee kopte het communistisch dagblad De Waarheid, dat destijds in Harkema en omgeving nogal wat lezers had. Andere kranten reageerden wat meer genuanceerd op het 'Bronnenboek', zoals de Friesche Koerier, die later fuseerde met de Leeuwarder Courant.

'De Waarheid' stuurde een 'speciale verslaggever' naar Harkema. Op zijn manier schetste deze persoon de situatie in het dorp en leverde felle kritiek op het Bronnenboek, 'uitgegeven in opdracht van de katholieke minister Cals'. Hierna volgt een gedeelte van het krantenartikel:

"Met het Bronnenboek stijf onder de arm geklemd, de bladwijzer bij het gedeelte over Harkema-Opeinde, zijn we naar het dorp in het Oosten van Friesland gegaan. Zo af en toe hebben we het opengeslagen en de mensen een passage voorgelezen. Er was geen die niet rood aanliep van kwaadheid over dergelijke grove beweringen. Om maar met de deur in huis te vallen, Harkema-Opeinde is een aardig uitzien dorpje. Met helderwitte gordijnen en een bloemetje voor de ramen. Met keurig aangeveegde paden en tuintjes, die er verzorgd uitzien. In de tijd dat wij er doorbrachten, zagen we minstens zes keer een huisvrouw het pad aanvegen. En het was niet eens vrijdag".

"Bij tientallen woningen zagen we wasgoed aan de lijn wapperen, in hoofdzaak babykleertjes en luiers". "Eén van de bewoners van Harkema-Opeinde is de communist Anne van der Bij. Voorzitter van de plaatselijke voetbalclub, voorzitter van Volksonderwijs en bestuurslid van nog enkele andere organisaties. Anne kent Harkema als geen ander. Een hele avond hebben we met hem en een paar mensen uit de buurt zitten praten. Zijn vrouw en dochter waren aan het patroontekenen toen we binnenkwamen. Toen Anne trouwde was het eerste wat zijn vrouw vroeg: een

naaimachine. Het Bronnenboek heeft die naaimachine nooit ontdekt... De voetbalclub Harkema-Opeinde speelde met vijf elftallen. De Christelijke voetbalclub met vier elftallen. Er is één terrein voor goed honderd jongens. Voor één uur mag er op zondag niet worden gevoetbald, want Achtkarspelen is Christelijk..."

Sterk overdreven

"Bij tal van andere mensen zijn we op de dag dat we in Harkema waren, binnengelopen. Ook in het enige café, waar géén verlof is. Waar géén toestemming wordt gegeven tot het regelmatig vertonen van films. Waar slechts drie-maal per jaar dansen is. Meester Groen en zijn vrouw vinden het Bronnenboek zoals het daar ligt, schandelijk overdreven. Als je de mensen hier gelegenheid geeft om wat goeds op te bouwen, zo zegt hij, dan doen ze het.

Helaas was dominee Middelkoop van de Hervormde Kerk niet aanwezig. Van zijn huisgenoten vernamen we echter, dat hij het niet helemaal eens was met de inhoud van dit Bronnenboek. Bij tal van andere mensen zijn we op de dag dat we in Harkema-Opeinde waren, binnengelopen. In Harkema is een vereniging Plaatselijk Belang. Op elke vergadering komen er tenminste 80 mensen. En de apathische dorpelingen van het Bronnenboek komen met tal van vragen. Waar blijft de verlichting? Waar de waterleiding en het sportveld? Waarom krijgen wij geen woningen? We hebben de inwoners niet alles durven laten weerleggen waar het Bronnenboek hen van beschuldigt. Tenslotte zijn er zelfs voor een journalist grenzen, die het Bronnenboek niet kent".

'De Friesche Koerier'

Ook dit blad leverde uitvoerig commentaar op wat er over Harkema in het Bronnenboek werd geschreven. "Harkema-Opeinde behoort tot die dorpen, die men aanduidt met de naam 'probleem-

dorpen'. Dat is misschien wel juist, want wie er rondkijkt en met de bevolking spreekt, ziet helaas maar al te gemakkelijk de problemen die er liggen, op zich afkomen. Erger is, dat in de laatste tijd enkele dingen over de bewoners van Harkema-Opeinde zijn gepubliceerd (en we denken daarbij dan ook aan het Bronnenboek), die de bevolking groot onrecht aandoen. Zulke publicaties kunnen tot gevolg hebben, dat men gaat zeggen: als het zo met ons gesteld is, dan zijn we veroemd en er is voor ons geen sprankje licht meer aan de hemel te bekennen. Op die wijze helpt men de mensen niet vooruit. Zeker er liggen problemen, omdat de gemeente Achtkarspelen in het verleden in verschillende opzichten tekort is geschoten om de behulpzame hand te bieden, daar, waar dit normaal gesproken verwacht mocht worden".

Vervolgens maakte de krant melding van de bezoeken van meester Groen (hoofd van de openbare school) op het gemeentehuis in Buitenpost. "Ze kruipen in Buitenpost in de schuilkamer, wanneer ze daar op het gemeentehuis mijn speciaal kloppje op de deur horen. Hij is van mening dat er een plan voor het dorp moet worden opgesteld, dat men over enkele jaren kan uitsmeren. Wanneer zo iets maar systematisch gebeurt, was zijn oordeel, dan kan er iets goeds gebeuren. Nu is het zo, dat men van plan is om Surhuisterveen aan een tweede gymnastieklokaal te helpen, terwijl wij met lege handen staan, want in de school mag geen gymnastiekles worden gegeven".

Verder werd door de journalist met het hoofd van de hervormde school, de heer Schouwerwou, gesproken. Zijn oordeel luidde: "De jeugd hier is pienter en er zit intellect. De bevolking weet echter nog niet voldoende de weg,

die bewandeld kan worden. Er moet meer voorlichting komen. Van de 21 leerlingen, die in april 1953 de Hervormde school verlieten, krijgen thans 16 leerlingen onderwijs op ander gebied, zoals voor de landbouw, de huishouding en andere vakken".

Verlangen naar beter lot

De Friese Koerier schreef verder het volgende: "Men behoeft helemaal niet vreemd op te kijken, wanneer men hier negen melk-koeien en nog een paar paarden houdt op niet meer dan zes hectare grond. Dat doet men hier en dat is niet minder dan verbazingwekkend. Houdt men er rekening mee, dat hier in hoofdzaak een arbeidersbevolking woont, dan is het prijzenswaardig, dat enkelen het met hun dieren tot het stamboek hebben gebracht. Daar waar dit niet het geval is, doet men er weinig voor onder. Men weet van de mogelijkheden, die de K.I. heeft gebracht, verwonderlijk goed gebruik te maken. Er zijn er ook, die een andere richting hebben gekozen en in het pluimvee hun heil hebben gezocht. In doorsnee verstaat men ook dit vak uitstekend. In Buitenpost bestaat het voornemen om voorlichting te gaan geven op het gebied van de besteding van het gezinsinkomen. Dat is zeer lofwaardig. Aan de andere kant kan men dan ook Harkema niet de lof onthouden, dat het ondanks de ontstellende moeilijkheden die grote gezinnen in deze tijd meebrengen, niet tot verpaupering is gekomen. Want daarvan is, globaal genomen, absoluut geen sprake.

Een ander plan is, dat in Buitenpost leeft is, met ingang van het volgend jaar persoonlijke gesprekken met ouders te gaan voeren, wier kinderen niet verder gaan leren. Het doel daarvan is, te bevorderen dat kinderen van ongeschoolde arbeiders de mogelijkheid benutten om een vakopleiding te gaan volgen. Zo mogelijk zal dat zelfs gestimuleerd worden met een kleine studietoelage. Verder zal er het volgend jaar nog een maatschappelijk werkster bijkomen voor de gezinszorg en bovendien nog twee gezinsverzorgsters, onder toezicht van de stichting voor gezinsverzorging in de gemeente. Dit is natuurlijk allemaal heel loffelijk, zoals goede voornemens altijd zijn, doch het woningprobleem is er niet minder primair om. Op 600 gezinnen zit men hier met een tekort van 80 woningen. Wat de gemeente tot dusver na de oorlog gedaan heeft mag (en daarvan is men zich op het gemeentehuis ook heel wel bewust) eigenlijk geen naam hebben, tenminste dan een slechte.

'Geen echt onderzoek'

Vervolgens schreef de Friese Koerier: "Wees niet bang, dit is geen echt onderzoek. Het zou begrijpelijk zijn, wanneer men in Harkema-Opeinde na de ervaringen met het Bronnenboek nu wel genoeg zou hebben van 'sociologische onderzoeken'. En het zou even begrijpelijk zijn, wanneer men daardoor ietwat huiverig zou staan tegenover het onderzoek, dat thans in het ontwikkelingsgebied Oostelijk Friesland wordt verricht om na te gaan, wat eigenlijk de gevolgen van de industrievestiging kunnen zijn. Begrijpelijk, maar verkeerd. Want het onderzoek, dat voor het Bronnenboek is verricht, mag men bepaald geen 'sociologisch onderzoek' noemen. Het is eenvoudig flodderwerk. Verkeerd opgezet, verkeerd gedaan en verkeerd voltooid. Het onderzoek, dat thans vanwege de provincie wordt verricht, is wel degelijk vakwerk. Deskundigen verrichten het. Zij gaan van een verantwoord uitgangspunt uit en de methoden, die zij toepassen zijn theoretisch gegrondest en aan de praktijk getoetst. Bovendien is de bedoeling van het onderzoek een heel andere dan die van het Bronnenboekrapport. Men wil een aantal uitermate belangrijke gegevens

verzamelen, die voor de hele Oosthoek van onze provincie van grote betekenis kunnen zijn. Die gegevens moeten dienen als grondslag voor praktisch handelen. Er zijn dus in de toekomst besluiten te verwachten, die het leven in de Oosthoek beter en vollediger maken, indien men in Leeuwarden tenminste kan beschikken over voldoende feitenmateriaal.

Het ETIF

In de periode na de tweede wereldoorlog begon de rijksoverheid zich te bemoeien met de industrialisatie van Friesland, tezamen met een aantal andere gebieden in Nederland. Reden hiervoor was de inkomensachterstand en de hoge werkloosheid als gevolg van de snelle uitstoot van arbeidskrachten uit de landbouw. De oplossing werd gezocht in industrialisatie en emigratie. Friesland profiteerde ook van het gevoerde beleid: tussen 1945 en 1959 nam het aantal arbeidsplaatsen in de industrie in deze provincie toe met 1130 mensen. Na 1951 ging men aandacht schenken aan specifieke probleemgebieden. Oostelijk Friesland (waarin dus Harkema lag) werd in 1952 aangewezen als ontwikkelingsgebied en er werden financiële middelen voor uitgetrokken. De provincie had ook aandacht voor de economische situatie. Opgericht werd het Economisch-Technologisch Instituut (ETIF). Het ETIF voorzag in de behoefte aan sociaal economi-

sche gegevens en statistieken over de provincie, gemeenten of deelgebieden. Er werden diverse rapporten opgesteld en intensief overleg vond plaats met gemeenten, provinciaal bestuur en ministerie van economische zaken.

Het ETIF-rapport

Speciaal voor de gemeente Achtkarspelen werd er in het jaar 1953 een rapport uitgebracht. Het verscheen onder de titel van 'Sociale en economische problemen van de gemeente Achtkarspelen' en deed aanbevelingen hoe het gemeentelijk beleid op verschillende terreinen tot 1970 kon worden gevoerd. Voor wat betreft de oplossing van de woningnood, de woningbouw en de verdeling van de woningen over de verschillende dorpen werden duidelijke adviezen gegeven. Onder meer werd aandacht besteed aan de vele één- en tweekamerwoningen (voor het grootste deel krotten) in de gemeente, die bijna allemaal waren te vinden in de dorpsgebieden van Twijzelerheide, Boelenslaan en Harkema-Opeinde. "Hier is de bebouwing verspreid en heeft geen gesloten karakter. Langs de hoofdstraten treft men de betere woningen aan, maar hoe verder men zich via een zandpad van deze verharde wegen verwijderd, des te slechter wordt het beeld. Daar zijn de meeste één- en tweekamerwoningen; daar ziet men hier en daar ook een directieket of zelfs een kippenhok in gebruik als woning. Deze laatste vooral bij Harkema-Opeinde. We zouden het beste kunnen spreken van een dichte, verspreide bebouwing. Het zijn deze dorpsgebieden, waar sanering noodzakelijk is. Men moet van deze verspreide bebouwing af en naar onze mening geen nieuwe arbeiderswoningen meer 'in het veld' bouwen".

Voor de verdeling van de nieuwe te bouwen woningen over de dorpen werd globaal een aantal richtlijnen gegeven en deze waren de volgende:

1. De arbeidersdorpen Twijzelerheide, Boelenslaan en vooral Harkema-Opeinde moeten worden gesaneerd. De inwoneraantallen moeten afnemen. Men zal zeer voorzichtig moeten zijn met de bouw van nieuwe woningen in deze dorpen. Een deel van de saneringswoningen zal, in plaats van in deze dorpen, in Surhuisterveen of Buitenpost gebouwd moeten worden.

2. Surhuisterveen en Buitenpost zullen in aantal inwoners nog ver-

der kunnen groeien. Een aanzienlijk gedeelte van de nieuwe woningen zal in deze dorpen moeten worden gebouwd.

3. In de overige 'boeren-dorpen' zal de bouw van nieuwe woningen beperkt moeten blijven tot nieuwbouw in verband met het bestaande woningtekort en ter vervanging van bestaande woningen. Deze dorpen zullen een ongeveer constant inwonertal moeten houden''.

Aantal nieuwbouwwoningen

In de periode 1945 tot en met 1952 werden in de drie dorpen Harkema-Opeinde, Boelenslaan en Twijzelerheide 53 nieuwe huizen gebouwd. Surhuisterveen en Buitenpost telden samen ongeveer evenveel inwoners, maar deze dorpen kregen er 225 woningen bij. Het ETIF-advies was van 1953 en hierin kreeg het gemeentebestuur een compliment. "Het blijkt dat de gemeentelijke overheid in zijn beleid heeft getoond een goed inzicht in de zaken te hebben". De inwoners van Harkema lieten zich niet dwingen. Wanneer Achtkarspelen weer eens een bouwvergunning weigerde, bouwden ze een kippenhok als noodverblijf. Verder trokken gezinnen bij elkaar in. Als er geen subsidie kwam voor woningverbetering, dan bouwden ze wel voor eigen rekening. Ook was het ETIF van oordeel dat het ongewenst was dat de fabrieksarbeiders in hun dorp bleven wonen. Maar dit zou wel niet zijn te realiseren, want door de gesloten sociale structuur en de sterke onderlinge familiebanden, zouden weinig Harkemasters hun geboortedorp willen verlaten.

Tenslotte

Veel eerder dan de maatschappelijke werkers durfden hopen werd Harkema een normaal dorp. Nog vóór 1960 kwamen er sportzalen, gymnastieklokalen en nieuwe scholen. Er werd volop gebouwd in de loop der jaren en het eigen woningbezit is groot. Vooral sinds 1960 is het dorp sterk gegroeid en in de laatste jaren komen er steeds meer bedrijven bij, met name aan de Betonwei. Volgens de gemeentegids zijn er nu 4283 inwoners en staan er 1664 woningen.

Laaghartige beschuldigingen tegen nijvere dorpsbevolking



LEUGENS, LEUGENS, LEUGENS!

Dagblad 'De Waarheid', d.d. 9 november 1953.



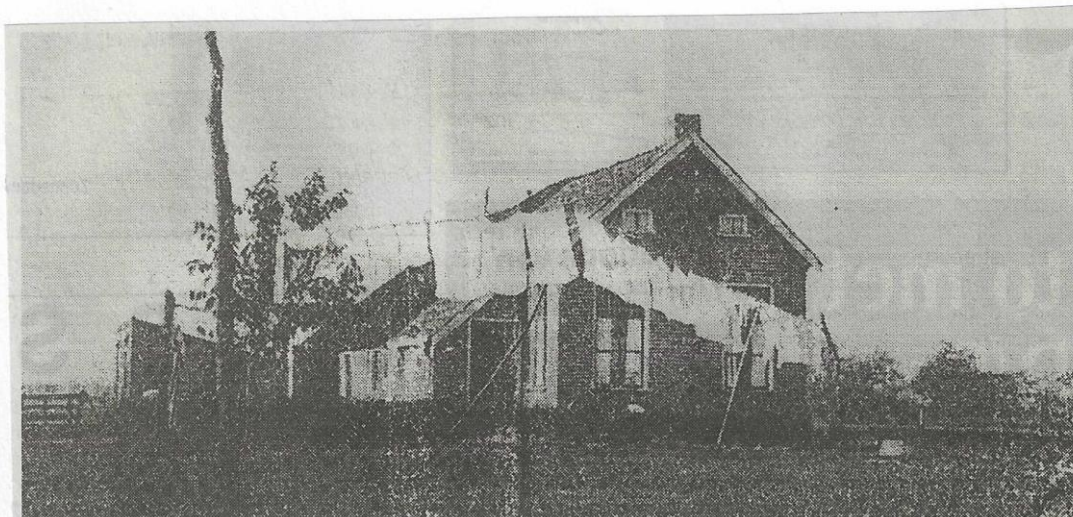
Noodwoningen Wopkeloane 2n, Harkema in 1965. Laatste bewoners: F. van der Meulen en T. van der Wiel. (Uit foto-archief gemeente Achtkarspelen)



Noodwoning aan De Singel 60n te Harkema in 1961. Laatste bewoner: R.H. Staal, eigenaar: A. Elzenga. (Uit foto-archief gemeente Achtkarspelen)



Woning aan De Wide Pet, Harkema, afgebroken in 1965. Laatste bewoner: K. van der Veen, was eigendom van de gemeente Achtkarspelen. (Uit fotoarchief van de gemeente Achtkarspelen)



Leugen no. 1. Linters en
broekjes worden niet altijd
gebruikt door de moeders,
zegt het Bronnenboek.

Dagblad 'De Waarheid', d.d. 9 november 1953.